

education

Department:
Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

GIREIDI 12

TSHIVENYA LUAMBO LWA U ENGEDZA
LWA U THOMA (FAL)

BAMMBIRI •A VHUVHILI (P2)

EXEMPLAR 2009

MARAGA: 70

TSHIFHINGA: Awara 2

Bammbiri i $\frac{1}{2}$ i $\frac{1}{2}$ i na masia $\frac{3}{4}$ ari a 12.

PFESESANI

Vhu $\frac{1}{2}$ e ha khan $\frac{1}{2}$ iso iyi ho vhaledzwa
Iyani kha sia $\frac{3}{4}$ ari $\frac{1}{2}$ i tevhelaho

NSC

Vhalani ndaela dzi tevhelaho nga vhuronwane ni sa athu u fhindula mbudziso:

1. Ni songo lingedza u vhala bammbiri ¼o¾he. ¼olani sia¾ari ¼a ZWI RE NGOMU ni swaye nomboro dzo »isendekaho kha bugu dze na guda ¼waha uno.
2. Fhindulani mbudziso mbili. Iyani kha sia¾ari ¼a ZWI RE NGOMU uri ni vhona uri bugu dzo randelwaho dzo khethekanywa hani.
- 3.
4. Vhulapfu ha phindulo ya mbudziso ndapfu vhu songo pa»a maipfi a 300.
5. Kha mbudziso pfufhi, dzhielani nzhele maraga dzo newaho, zwi »o ni thusa u vhona uri vhulapfu ha phindulo ya¾u vhu tea u vha vhungafhani.
- 6.
7. Nomborani phindulo dza¾u nga n»ila ye mbudziso dza nomborwa ngayo.

¼walani zwi no vhalea.

ZWI RE NGOMU

Ni fanela u fhindula mbudziso MBILI ni tshi khou shumela maraga dza 70, hu fhindulwa mbudziso NTHIHI kha lushaka lu¾we na lu¾we lwa bugu dze na vhala.

KHETHEKANYO YA A: NGANEA

U TSHILA NDI U VHONA: RN MA¼ADZHE

Fhindulani mbudziso **NTHIHI** kha idzo dzi re afho fhasi:

MBUDZISO 1: U tshila ndi u vhona	Mbudziso ndapfu KANA	Maraga: 35
MBUDZISO 2: U tshila ndi u vhona	Mbudziso pfufhi	Maraga: 35

KANA

KHETHEKANYO YA B: ¼IRAMA

FINDINKODO: TT MUDAU

MBUDZISO 3: Findinkodo	Mbudziso ndapfu KANA	Maraga: 35
MBUDZISO 4: Findinkodo	Mbudziso pfufhi	Maraga: 35

Vhu¾e ha khan»iso iyi ho vhaledzwa
Iyani kha sia¾ari ¼i tevhelaho

KHETHEKANYO YA C: A HU NA BUGU DZO RANDELWAHO

KANA

KHETHEKANYO YA D: VHURENDI

KHII YA ZWIRENDO: AC MUSHIANE

Fhindulani mbudziso MBILI kha dzi tevhelaho:

MBUDZISO 5	Mbudziso PFUFHI (<i>Bafanabafana</i>) KANA	Maraga: 17½
MBUDZISO 6	Mbudziso PFUFHI (<i>Kha Cyril Ramaphosa</i>) KANA	Maraga: 17½
MBUDZISO 7	Mbudziso PFUFHI (<i>Tsho phulea</i>) KANA	Maraga: 17½
MBUDZISO 8	Mbudziso PFUFHI (<i>Afrika</i>)	Maraga: 17½

KHETHEKANYO YA A: NGANEA

U TSHILA NDI U VHONA: RN MADA DZHE

Fhindulani MBUDZISO 1 **KANA 2** kha idzo dzi re afho fhasi:

MBUDZISO 1

Tsiangane na fhethuvhupo zwo ¾u¾uwedza hani kutshilele kwa Mpho [35]
buguni iyi?

KANA

MBUDZISO 2

Vhalani mafhungo a tevhelaho uri ni kone u fhindula mbudziso dzo
»isendekaho khao:

'U »a fhanu ndi zwidini vha¾hangana vhangana? 'Ndi zwifhio
zwidini zwa hone?' N¾e na Duguduzha ro »ilugisela u vha thusa,
arali ri tshi nga kona u thusa Vhodokotela' Dzwaini u ralo a
tshi khou pomba fola.

Hu na mu¾we mu¾hannga ane a khou nndina. Mu¾hannga uyo ndi
Mashudu. Hoyo muthu u khou nndina nga maan»a. O mpwashela goloi
hu si na tshe nda mu khakhela ngatsho, u bva afho a dovha a ri u
khou ¾o¾a zwigidi zwa fumi.' Dzwaini na Dugududza vha pfala nga
u mangala tshelede iyo yo bulwaho.

A zwo ngo fhelela afho, nga nn»ani ha izwo, mu¾hannga uyu u vho
tambela na mu»ini wanga. Zwino khumbelo yanga ndi uri hoyo muthu
kha shuñwe tshitavhatsindi. Nga i¾we n¾ila nga a iswe
vhadzimuni.' Kha izwo vha songo ofha tshithu. i¾e ri »o phetha
mushumo hoyo, na vhu¾ala a vhu nga »o vhoneala.' Mpho o mbo »i
bvisa masheleni a si gathi a fha vha¾hannga avha. U bva afha, a
ho ngo tsha vha na zwiñwe arali hu si u humela hayani hawe.'

- 2.1 Bulani zwithu zwiraru zwine Mpho a ri Mashudu u khou mu (6)
dina ngazwo.
- 2.2 Vhodokotela Mpho vho khakhela Mashudu nga mini? (2)
- 2.3 Neani ¾halutshedzo ya ¾iambele he¾i: **Kha iswe vhadzimuni.** (2)
- 2.4 Dugudza na Dzwaini Mashudu vho mu vhulaisa hani? (2)
- 2.5 Musadzi wa Mpho ndi nnyi? (1)
- 2.6 Ndi ngani Mashudu o vula mu¾ango musu Dzwaini tshi (2)

Vhu¾e ha khan»iso iyi ho vhaledzwa
Iyani kha sia¾ari ¾i tevhelaho

khokhonya?

NSC

- 2.7 Mulu%anyi kha nganea iyi ndi nnyi? Ndi ngani nit shi ralo? (2)
- 2.8 Vhu%anzi he ha farisa Dzwaini, Dugudzha na Mpho ndi vhufhio? (6)
- 2.9 Vhavhulahi vha Mashudu Mpho o vha %ea vhugai? (1)
- 2.10 Dzwaini na Dugudzha vho lwela mini? (2)
- 2.11 Ndi zwifhio zwo khakheaho zwe Mpho a ita ngei vhuongeloni? (2)
- 2.12 Ndi zwifhio zwe Maria a ita zwi songo teaho kha mvelele ya Tshiven»a? (2)
- 2.13 Mushumo wa Vho- Ravhutsi ndi ufhio? (1)
- 2.14 Mpho o lovha hani? (2)
- 2.15 Lufu lwa Mpho lu ni funza mini? (2)
- [35]

**¹HANGANYELO YA KHETHEKANYO YA 35
A:**

KANA

KHETHEKANYO YA B: ¶IRAMA

FINDINKODO: TT MUDAU

Fhindulani MBUDZISO 3 KANA 4 kha idzo dzi re afho fhasi:

MBUDZISO 3

Mu#wali vho kona hani kuolele kwa vhatambi u itela u bveledza khu»ano ya »irama iyi? [35]

KANA

MBUDZISO 4

Vhalani mafhungo a tevhelaho uri ni »o kona u fhindula mbudziso dzi no a tevhela:

'Ndo no davhidzana na muvhuso wa Dzheremane. Ndi »o dali henengei u wana vhutali ha u vusa ikonomi nga n»ila yo dziaho. Madzheremani ndi vhe nga murahu ha nndwa vha vusa ikonomi yavho nga n»ila yo dziaho.'

Vhu%e ha khan»iso iyi ho vhaledzwa
Iyani kha sia%ari %i tevhelaho

'Vhathu vhavho havho a si vhubva'.

- 4.1 Ndi nnyi o ambaho maipfi ayo a re afho n³ha? (1)
- 4.2 Uyo muthu o vha a tshi khou amba izwo zwithu na vhoneyi? Bulani madzina mavhili. (2)
- 4.3 Ho vha ho bvelela mini musu uyo muthu a tshi amba ayo mafhungo? ¹alutshedzani. (2)
- 4.4 Avho vhanna vho vha vha tshi wela kha dzangano ¹ifhio ¹a po¹tiki? (1)
- 4.5 Bulani madzina mararu a madzangano a politiki o bulwaho kha iyo bugu ya »irama. (3)
- 4.6 Vhuimo ha uyo muambi o bulwaho afho n³ha ndi vhuifhio? ¹alutshedzani uri ndi ngani ni tshi ralo. (2)
- 4.7 Ndi ngani uyo muambi o davhidzana na vha muvhuso wa Dzheremane? (2)
- 4.8 U ya nga muhumbulo wa¹u, ndi ngani ikonomi ya Dzheremane yo ima zwavhu»i? Tikedzani phindulo ya¹u nga mbuno dzo khwa³haho. (2)
- 4.9 Vhu³ali vhune uyo munna a khou ya u vhu ³un»a ndi ha u bveledza mini? ¹alutshedzani. (2)
- 4.10 Talutshedzani maipfi a tevhelaho:
- 4.10.1 Dimokirasi
 - 4.10.2 Inifu⁴esheni
 - 4.10.3 Furentshaisi
 - 4.10.4 Zhazha
 - 4.10.5 ·ikhaulambilu (10)
- 4.11 Vhatambi vhahulwane kha iyi »irama ndi vhoneyi? (3)
- 4.12 Ndi ¹ihoro ¹ifhio ¹o »ibvisaho kha muvhuso wa mu³anganelano? (1)
- 4.13 ¹alutshedzani uri dzina ¹a bugu iyi ¹i elana hani na mafhungo a re khayoy. (4)

[35]

KHETHEKANYO YA C: A HU NA BUGU DZO RANDELWAHO

KHETHEKANYO YA D: VHURENDI

KHII YA ZWIRENDO: AC MUSHIANE

Fhindulani mbudziso **MBILI** kha dzi tevhelaho.

MBUDZISO 5

Vhalani tshirendo tshi tevhelaho ni kone u fhindula mbudziso dzi no tshi tevhela:

BAFANABAFANA

1. Bafanabafana i rungunyela sa mutomba lunwenweni
2. I nga khomba tshi»ongiswa tsha mbilu
3. Sa ma»i lwanzheni, dzina ¼a shango i mbo alamisa
4. Khu»ani n¼a ha sokou pfala 'Bafanabafana'

5. Bafanabafana iwe thobvu¼wa ya ¼ino
6. Ngavhe u vhe tombo ndi musu u musuku
7. Ngavhe u vhe lu»i ndi musu u mutoli
8. Ngavhe u vhe nn»u, wo vha u tshi »o vha pfamo

9. Vhuthihi nga vhu nge ha guma ¼a ¼otshi
- 10 Ndivho na mbilu zwi vhe zwithihi
- . Ni si ku»ane sa ¼anga dza kholomo nga tsha¼u
- 11 Musi khaedu i thavha ni si dzhenwe nga ¼owagudu
- .
- 12 Mulunzhedzi wa vhuthihi ha vha¼aleli sa musomi wa tshithatha
- . Muko»eli wa vhuludu, ndi iwe Bafanabafana
- Iwe ngwe¼a ya Afrika, luvhomba lwa Afrika Tshipembe
- 13 Ndau i vhombaho ¼ifhasi ¼a tetemela.
- .
- 14 ¼hu¼huwedzo yau 'Madiba Magic' nga i nwelele maramboni
- . Iwe u shanduke tshiala tsha Afurika Tshipembe
- 15 Mihuvho na mifhululu nga zwi ¼avhe bonelelo kha iwe
- . Ngauri fhulufhelo ¼a lushaka ndi enewe.
- 16
- . (L Ndlovu)

- 17
- .
- 18
- .
- 19
- .
- 20
- .

Vhu¼e ha khan»iso iyi ho vhaledzwa
Iyani kha sia¼ari ¼i tevhelaho

- 5.1 Tshirendo itshi ndi tsha lushaka-»e? (2)
- 5.2 Bafanabafana ndi mini? (2)
- 5.3 Dzina i¼i ¼a 'Bafanabafana' ndi ¼a luambo-de? (1)
- 5.4 °walani ¾halutshedzo ya mapfi haya:
- 5.4.1 Pfamo
- 5.4.2 Lunwenweni (2)
- 5.5 Ndi figara ifhio ya muambo yo shumiswaho kha mutaladzi wa u thoma. (2)
- 5.6 Topolani mutaladzi u sumbaho uri murendi ha ¾o»i mira»o ya Bafanabafana i tshi lu¾ana. (2)
- 5.7 Mushumo wa Bafanabafana kha tshitshavha ndi ufhio? (2)
- 5.8 Vhu»ipfi ha murendi ndi vhufhio musu a tshi renda itshi tshirendo? (2)
- 5.9 Topolani mutaladzi (vese) u sumbaho uri Vho-Mandela vha na ¾hu¾huwedzo ine vha i ½ekedza Bafanabafana. (2)
- 5.10 Tshirendo itshi tshi na zwi¾anza zwingana? (½)
[17½
]

KANA

MBUDZISO 6

Vhalani tshirendo tshi tevhelaho ni kone u fhindula mbudziso dzi tevhelaho:

KHA CYRIL RAMAPHOSA

1. Iwe vo»a ¼a Afrika Tshipembe
2. ·i sa kavhiwi nga tsole na vhulali
3. Iwe ¾hungununu ya govha ¼a Nzhelele
4. Wo gaga»ela munono wa Afrika Tshipembe
5. Pfumo ¼au ¼a vhutulu
6. ·o ¾utulwa ngei Mambo, Mphaphuli na Turfloop
7. ·o rema sa banga ¼a mutsheaho¾he

Vhu¾e ha khan»iso iyi ho vhaledzwa
Iyani kha sia¾ari ¼i tevhelaho

NSC

- 8. Khothoni wo vhuya na munene wa musuku
- 9. Wo vha sumban»ila kha Codesa
- 10. Wo fara luba»a sa Mushe
- . Namusi maluvhi au ndi gatho ¼a Davida
- 11. U phangami i sa »o fa
- .
- 12
- .

- 13. Khulu½oni wo shanduka ma¾anza
- . U vho nga donngi i sa »ivhi muvoni
- 14. Kana musadzi o ¾alwaho nga tsindi
- . U vhin»ulusa toambo ndi u ¼i vhea vhudzuloni ha½o
- 15. Mukapi wa tshisima a si munwi watsho.
- .
- 16. (W Silidi)
- .
- 17
- .

- 6.1 Tshirendo itshi ndi tsha lushaka-»e? (2)
- 6.2 Bulani huraru he Vho-Ramaphosa vha dzhena hone tshikolo. (3)
- 6.3 Topolani mutaladzi we khawo murendi a shumisa figara ya muambo ya ¼imetafore kha tshi¾anza tsha vhuraru. (2)
- 6.4 Ri ½eeni ¾halutshedzo ya murero hoyu: **Mukapi wa tshisima a si mu nwi watsho.** (2)
- 6.5 Mafhungo a Goliada ri a vhala ngafhi? (1)
- 6.6 Mushumo wa Codesa wo vha u ufhio? (2)
- 6.7 Ndi lushaka lufhio lwe Mushe a lu ranga phan»a? (1)
- 6.8 Ndi tshifanyiso tshifhio tsha muhumbulo tsho shumiswaho kha mutaladzi wa vhusumbe. (1)
- 6.9 Topolani mutaladzi u sumbaho uri Vho-Ramaphosa a vha na vhuimo ha ndeme ½amusi muvhusoni. (2)
- 6.10 Ri ½eeni ¼ibulazwithihi ¼a ipfi he¼i: **Donngi.** (1)
- 6.11 Ndi zwi¾anza zwingana zwine zwa vha na mitaladzi mi½a-mi½a kha hetshi tshirendo? (½)

[17½]

KANA

Vhu½e ha khan»iso iyi ho vhaledzwa
Iyani kha sia¾ari ¼i tevhelaho

MBUDZISO 7

Vhalani tshirendo tshi tevhelaho ni kone u fhindula mbudziso dzo » isendekaho khatsho:

TSHO PHULEA

1. Ndo zwi vhona zwi sa tsha naka
2. U ya nꞤha na fhasi ho fhungudzea
3. Muthada na u amba hu tshi vho Ꞥo»wa
4. Nda »i amba nda ri tshi re hone tshi hone
5. Ya sa raha i »o »adza

6. Wo vha u tshi zwi »o fhelela ngafhi?
7. Masiku a tshi Ꞥan»ulukana u »akani?
8. Wo vha u tshi zwi »o fhelela ngafhi?
9. Khombole dzi sa »ivhi mbalo u lidzwani
- 10 Ndo »i amba nde tshi sa fheli tshi a Ꞥula
- .
- Namusi ri vho amba ꞤiꞤwe
- 11 TshiꞤwe tsho ralo tsho wela tshiꞤweni
- .
- Ri nga takala arali zwi »aho zwi dzanga
- 12 Lu sa vhe lumongwe lu lwalaho lu mbumbeloni
- .
- Naho zwo khakhea ri nga lidza mufhululu
- 13
- .
- Zwo ntshushaho ndi nge u sa vhe na nyofho
- 14 Ya u fhisa ha muno na vhutshilo haꞤo
- .
- Hu re na dzwadze Ꞥi si na dzolokwe
- 15 Zwi rathela na kha zwibebwa nga vhuhulu
- .
- Ndo u vhudza u zwi »o »ivhea naho wa dzumba

- 16 Putuluwa-ha u si tsha shavha zwi khagala
- .
- Ri vhudze-ha u ndi mihwalo ya ifhio Ꞥhoho
- 17 U ambe ngoho ri sa »o shata vhathu vhula»a
- .
- Ra »o remisa Ꞥhoho na dzi si na lufu
- 18 Tsho phulea a hu na Ꞥanga.
- .
- 19 (TZ Ramaliba)
- .
- 20
- .

- 21
- .
- 22
- .
- 23
- .
- 24
- .

VhuꞤe ha khan»iso iyi ho vhaledzwa
Iyani kha siaꞤari Ꞥi tevhelaho

NSC

25

.

- 7.1 'hoho ya tshirendo itshi i amba mini? (2)
- 7.2 Tshirendo itshi ndi tsha lushaka-»e? (2)

- 7.3 Topolani mutaladzi une wa sumbedza uri ¿wana wa murendi o vhifha muvhilini. (2)
- 7.4 Mufunwa wa ¿wana wa murendi o vha a tshi davhidzana hani nae? (2)
- 7.5 Dwadze ¼i si na dzolokwe ¼ine murendi a amba nga ha¼o kha tshi¼anza tsha vhu¼a ndi ¼ifhio? (2)
- 7.6 Ri ½eeni ¾halutshedzo ya ¼iambele he¼i: **Ya sa raha i »o »adza.** (2)
- 7.7 Topolani mutaladzi une wa sumba uri murendi ha »ivhi we a tshinya ¿wana wawe. (2)
- 7.8 Ndi zwifhio zwine murendi a tama u ri funza nga tshirendo itshi? (2)
- 7.9 Murendi u khou amba na nnyi kha tshirendo hetshi? (1)
- 7.10 Tshirendo itshi tshi na mitaladzi mingana? (½)
- [17½
]

KANA

MBUDZISO 8

Vhalani tshirendo tshi tevhelaho ni kone u fhindula mbudziso dzi tshi tevhelaho:

AFURIKA

1. Afurika ha tsha vha ¿wananyana
2. A loshelelaho o vu»a sa khomba
3. Ya mashonelo a dzekiso
4. Kha khukhwana ya madyelekutswa.
5. A si mufumakadzi a selaho
6. Nga kuteto e musadzi wa muluki
7. Wa maluwa wa tse»a na vhutshivha
8. Afurika a si ene-ndi mu¾anuni!!
9. Ngangoho ndi mu¾anuni wa ¾haha
- 10 Dza mapango ane zwan»a zwa dzula
. Zwo fara, Afurika ndi mubvana
- 11 O ¾a¿waho nga musuku na zwiala
. A mamisaho na thundu ya tse»a
- 12 Ndi musadzi a humbudzaho tsiko vhubvo.
.
- 13 (TT Mudau)
.

Vhu¾e ha khan»iso iyi ho vhaledzwa
Iyani kha sia¾ari ¼i tevhelaho

NSC

14

.

NSC

- 8.1 Tshirendo itshi ndi tsha lushaka-»e? (2)
- 8.2 Ndi figara ifhio ya muambo yo shumiswaho kha mutaladzi wa vhuvhili? (1)
- 8.3 Ndi ngani murendi o shumisa zwigagarukela zwivhili kha mu»aladzi wa vhumalo? (2)
- 8.4 Topolani mutaladzi u sumbaho uri vharangaphan»a vha Afurika vho vha vha tshi »a nga u tswa. (2)
- 8.5 Ri »eeni »halutshedzo ya mutaladzi hoyu:
A mamisaho na thundu ya tse»a. (2)
- 8.6 °walani mutevhe wa madzina a mbeu ya tshisadzini ane murendi a ita mbamedzo ngao musi a tshi renda nga ha shango »a Afurika. (6)
- 8.7 Topolani mutaladzi u sumbedzaho uri shango »a Afurika »o pfuma. (2)
- 8.8 Tshirendo itshi tshi na mitaladzi mingana? (½)
[17½
]

¹HANGANYELO YA 35
KHETHEKANYO YA D:

MARAGAGU¹E: 70